

УДК 347.965.41

Олександр Аліменко,*магістр права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
юрист АО «Летрадо»*

КОНСУЛЬТАТИВНА РОБОТА АДВОКАТА У СПРАВАХ ЩОДО СТЯГНЕННЯ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА КРЕДИТНИМИ ДОГОВОРАМИ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних положень щодо поділу консультації на етапи та виділення технологічних, психологічних, тактичних прийомів консультування. Вироблено методіку (послідовність дій) надання консультації у справах щодо стягнення заборгованості за кредитними договорами. З'ясовано практичну необхідність вирішення проблемної ситуації клієнта через застосування альтернативних способів захисту порушеного права довірителя та судовий захист.

Ключові слова: адвокат, консультативна робота, кредитний договір, довіритель, методика консультування, інтерв'ювання, позовна заява.

Постановка проблеми. Аналізуючи вітчизняні наукові джерела, можна з упевненістю констатувати відсутність ґрунтовного дослідження консультативної роботи адвоката в різних категоріях цивільних справ, зокрема у справах щодо стягнення заборгованості за кредитними договорами. Вказана теоретична прогалина потребує якнайшвидшого усунення, оскільки це дасть можливість сформулювати приблизний алгоритм (порядок дій) для адвокатів, що здійснюють консультування клієнтів у справах щодо стягнення заборгованості за кредитними договорами, та підвищить ефективність надання вказаних послуг.

Актуальність теми дослідження обґрунтовується необхідністю на новому рівні, комплексно вирішити наявні проблеми у сфері надання консультаційних послуг адвокатом у справах щодо стягнення заборгованості за кредитними договорами.

Стан дослідження. Особливості надання консультацій довірителям у справах щодо стягнення заборгованості за кредитними договорами вітчизняними та зарубіжними науковцями майже не досліджувалися. Проте вагомий науковий внесок у визначення поняття, видів та стадій консультативної роботи адвоката зроблений такими фахівцями, як: О. Ю. Блохіна, Л.О. Воскобітова, Я. П. Зейкан, О.Д. Кім, А.О. Краснейчук, М.А. Ларіонова, І.М. Лук'янова, С.Ю. Макаров, Л.П. Михайлова, О. Ф. Турченко, Є.І. Фурса, С.Я. Фурса, О. Г. Яновська та інші.

Метою статті є комплексний аналіз правової природи консультативної роботи адвоката, розробка науково-теоретичних і практичних рекомендацій щодо методики її проведення у справах щодо стягнення заборгованості за кредитними договорами.

Виклад основного матеріалу. Процес надання консультації включає стадію інтерв'ювання та стадію безпосереднього консультування клієнта. У свою чергу інтерв'ювання складається з декількох підетапів: 1) підготовка до інтерв'ювання; 2) зустріч, визначення «правил гри»; 3) вільне викладення клієнтом суті свого звернення; 4) з'ясування характеру правової проблеми клієнта, встановлення хронології подій; 5) резюмування; 6) завершення інтерв'ю. Подібну побудову має стадія безпосереднього консультування клієнта: 1) підготовка до консультування; 2) зустріч з клієнтом і роз'яснення порядку проведення консультування; 3) роз'яснення клієнту можливих варіантів вирішення проблеми та аналіз наслідків кожного з них; 4) допомога клієнту у виборі оптимального рішення; 5) визначення стратегії та тактики реалізації прийнятого рішення [1, с. 21-37].

Одразу ж слід зауважити, що деякі стадії консультативної роботи адвоката у ході зустрічей з клієнтом повторюються та майже не відрізняються одна від одної. Так, наприклад, у процесі підготовки до інтерв'ювання адвокатом здійснюються мінімальні підготовчі заходи: визначення місця, часу зустрічі

з довірителем, підготовка зовнішнього вигляду юристом. Однак можливі й виключення з правила. У разі, якщо адвокату завчасно стають відомі загальні факти, з приводу яких йому належить провести співбесіду з клієнтом, то підготовка до інтерв'ювання може включати попередній аналіз правових норм, що стосуються даної ситуації.

Подібною стадією у консультуванні щодо різних правових питань є встановлення «правил гри» під час зустрічі з клієнтом. На вказаному етапі зазвичай встановлюються способи ефективної взаємодії адвоката з клієнтом, обговорюються правила поведінки та доступний часовий проміжок для надання консультації.

Також стадіями, котрі притаманні кожній консультації, слід назвати етапи резюмування та закінчення інтерв'ю. На етапі резюмування адвокатом в усіх випадках здійснюється подібний процес – узагальнення та систематизація отриманої інформації від клієнта, відтворення її в хронологічній послідовності, так зване складання резюме. Це є надважливим для встановлення належної взаємодії з довірителем.

Закінчення інтерв'ю є логічним етапом завершення стадії інтерв'ювання як однієї зі складників процесу консультування. Вона виникає, коли юрист отримав необхідну інформацію, щоб запропонувати клієнту варіанти правового розв'язання його проблем. Проте можливі винятки, що залежать від типу питання, яке є предметом консультації. Так, наприклад, інтерв'ювання може закінчуватися у зв'язку з відсутністю (незнанням клієнтом) необхідної інформації для розуміння ситуації адвокатом чи, наприклад, неготовністю юриста продовжити консультування внаслідок необхідності додаткового вивчення проблемного питання для надання ґрунтовної відповіді.

Окресливши загалом алгоритм надання консультації адвокатом, вважаємо за потрібне розкрити його практичне застосування у справах щодо стягнення заборгованості за кредитними договорами.

Так, неодмінною умовою життєздатності економіки будь-якої держави є нормальне й стабільне функціонування її кредитно-фінансових інститутів. Інтенсивна, особливо останніми роками, інтеграція вітчизняної фінансової системи в міжнародну стала причиною того, що кризовий стан світової фінансової системи, який розпочався ще у 2008 році, безпосередньо позначився й на її функціонуванні. Через це в українському банківському секторі погіршився стан справ з ліквідністю, відбулося швидке зростання курсу іноземної валюти, істотно зменшилися доходи насе-

лення та з'явилися інші негативні чинники, що призвело до великої кількості судових спорів щодо виконання кредитних договорів, договорів банківського вкладу, забезпечення договірних зобов'язань, звернення стягнення на заставлене майно, визнання договорів кредиту, поруки, застави, іпотеки недійсними тощо.

Однак переважна кількість спорів все ж виникає через неможливість своєчасного виконання взятих на себе договірних зобов'язань із повернення кредиту через зміни у фінансовому стані учасників таких правовідносин, нерідко наявний і суб'єктивний фактор, пов'язаний з небажанням однієї зі сторін з різних підстав повернути отримане за договором.

Для детальної характеристики процесу консультування у зазначеній категорії цивільних справ необхідно змоделювати ситуацію звернення громадянина України, жителя м. Кременець до адвоката внаслідок надмірного нарахування суми неустойки за кредитним договором.

У 2008 році між Кравцем І.І. (довіритель) та ПАТ «Дельта Банк» був укладений кредитний договір на суму в розмірі 154500,00 грн. зі сплатою відсотків за користування кредитом у розмірі 11,5 % річних за весь час фактичного користування кредитом на строк з 21 травня 2008 року по 20 травня 2015 року. Кредит мав цільове призначення – купівля автомобіля.

Протягом періоду користування кредитними коштами довірителем регулярно сплачувалися необхідні платежі для погашення суми заборгованості перед банком. Фактично довірителем було сплачено більше 95 % відсотків від суми кредиту. Однак у зв'язку з тимчасовою відсутністю коштів починаючи з квітня 2015 року довірителем платежі в рахунок погашення кредиту не здійснювалися. Внаслідок цього утворилася заборгованість у розмірі 7 000 грн. Також за відсутності вчасної оплати банком додатково була нарахована довірителю сума неустойки у розмірі 182 500 грн. Банк вказану суму обґрунтовував як штрафні санкції, що передбачені у відповідному договорі. У результаті банк звернувся до суду з позовною заявою про стягнення заборгованості за кредитним договором з довірителя [2].

Довіритель, не розуміючи, за що потрібно сплачувати таку значну суму, маючи у заборгованості лише 7 000 грн., звернувся за кваліфікованою консультацією до адвоката.

Окреслені вище фактичні обставини справи адвокат може дізнатися лише після підготовки до інтерв'ювання та зустрічі клієнта, а саме на етапі вільного викладення клієнтом

суті свого звернення. У разі, якщо ситуація не є типовою або вона ускладнена іншими правовідносинами і потребує додаткового аналізу, юристом може бути використаний етап консультативної роботи адвоката – з'ясування характеру правової проблеми клієнта. Зазвичай даний процес пов'язаний із постановкою уточнюючих запитань довірителю, які дають змогу адвокату повністю виявити суть та причини звернення за консультацією.

Рекомендованими питаннями на вказаному етапі є:

– Чи є у довірителя із собою кредитний договір?

– Чи є у довірителя документальне підтвердження сплати коштів у рахунок кредитної заборгованості?

– Чи звертався довіритель у письмовій чи усній формі до банку у зв'язку з необґрунтованим нарахуванням неустойки за кредитом?

– Чи отримував довіритель листи від банку з вимогами здійснити оплату по кредитній заборгованості?

– Із чим була пов'язана тимчасова відсутність коштів у довірителя в 2015 році (можливо, наказ про звільнення з роботи і довідка місцевого Центру зайнятості про призначення допомоги по безробіттю)?

Уточнивши обставини, які були чітко незрозумілі адвокату, він повинен підсумувати викладене клієнтом, повторити сказане у хронологічній послідовності для підтвердження чи спростування довірителем. Після цього юристу слід визначитися із закінченням інтерв'ювання та переходом до етапу безпосереднього консультування – підготовки до консультування. Якщо адвокату необхідно більше часу для з'ясування особливостей проблемної ситуації, аналізу законодавства та судової практики, необхідно зробити перерву в консультації та запропонувати клієнту продовжити її в інший день, визначивши дату зустрічі. Можливий варіант нерозривного переходу від інтерв'ювання до безпосередньої консультації, однак за умови всебічного розуміння адвокатом обставин справи.

Визначивши для себе «лінію поведінки», адвокат може перейти до наступного етапу – роз'яснення клієнту можливих варіантів вирішення проблеми та допомоги клієнту у виборі оптимального рішення. У вказаній клієнтом ситуації можливі такі способи захисту порушеного права.

Досудовий захист. У зв'язку з наявністю позовної заяви до довірителя про стягнення з нього заборгованості адвокату слід повідомити про відсутність способів досудового врегулювання спору.

Судовий захист. У даному випадку адвокату необхідно насамперед пояснити клієнту наявність «підводних каменів» у спорі. На думку адвоката, найбільш доцільним варіантом поведінки є часткове визнання позовних вимог банку (мова йде про визнання основної суми боргу в розмірі 7 000 грн.) та заперечення проти вимог щодо стягнення необґрунтованої суми неустойки.

У зв'язку із цим потрібно: по-перше, подати заяву про застосування строків позовної давності. Додатково вказану позицію слід обґрунтувати для клієнта з точки зору законодавства. Так, згідно зі ст. 256 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу [3]. Відповідно до ч. 4 ст. 267 ЦКУ вплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови в позові [3]. Чинне цивільне законодавство передбачає два види позовної давності – загальну і спеціальну. Спеціальна позовна давність встановлена законом для окремих видів вимог. Так, спеціальна позовна давність тривалістю в один рік передбачена, зокрема, для вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) – п. 1 ч. 2 ст. 258 ЦКУ [3].

Нормою ч. 3 ст. 267 ЦКУ встановлено, що суд застосовує позовну давність лише за заявою сторони у спорі, зробленою до ухвалення судом рішення [3].

Тлумачення ч. 3 ст. 267 ЦКУ, положення якої сформульовано із застосуванням слова «лише» (аналог «тільки», «виключно»), та відсутність будь-якого іншого нормативно-правового акта, який би встановлював інше правило застосування позовної давності, дає підстави для твердження про те, що із цього положення випливає безумовний висновок, відповідно до якого за відсутності заяви сторони у спорі позовна давність судом не застосовується. Тобто цією нормою встановлені суб'єктивні межі застосування позовної давності, а саме передбачені випадки, до яких позовна давність не застосовується судом у зв'язку з відсутністю відповідної заяви сторони у спорі. Таким чином, позовна давність, як загальна, так і спеціальна, є диспозитивною, а не імперативною в застосуванні.

Отже, без заяви сторони у спорі ні загальна, ні спеціальна позовна давність застосовуватися не може за жодних обставин, оскільки можливість застосування позовної давності пов'язана лише з наявністю про це заяви сторони.

Отже, враховуючи, що відповідно до матеріалів справи позовна заява була подана до суду в січні 2016 року, позовні вимоги щодо

стягнення неустойки за грудень 2014 року та початок січня 2015 року є необґрунтованими та такими, що суперечать положенням п. 1 ч. 2 ст. 258 ЦКУ.

По-друге, подати заперечення проти позовної заяви банку із зазначенням контрозрахунку суми неустойки за кредитом. При цьому довірителю необхідно пояснити, на яких законодавчих підставах або умовах договору базуватиметься таке звернення до суду. Зокрема, відповідно до вимог ст. ст. 546, 549 ЦКУ виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, поручкою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком. Неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторів у разі порушення боржником зобов'язання. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пенєю є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання [3].

Аналіз кредитного договору адвокатом дає підстави вказувати, що згідно з п. 5.2. даного договору у разі порушення строків повернення кредиту та/або сплати нарахованих процентів за користування ним, комісій та інших платежів банк має право вимагати, а позичальник зобов'язаний сплатити Банку неустойку в розмірі подвійної облікової ставки НБУ, що діяла в період прострочення, за кожний день прострочення від суми простроченої заборгованості, але не менше 500 (п'ятисот) гривень 00 коп.

Тобто вказаним пунктом кредитного договору передбачено неустойку в розмірі подвійної ставки НБУ в період прострочення за кожний день прострочення від суми простроченої заборгованості. При цьому загальна сума неустойки, нарахованої за весь період прострочення, не повинна бути меншою, ніж 500 гривень.

Банк неправильно розтлумачив п. 5.2. кредитного договору, обраховуючи неустой-

ку у розмірі не менше 500 гривень за кожен день прострочення, хоча вказаний пункт не містить необхідного для таких випадків уточнення (наприклад, не менше 500 (п'ятисот) гривень 00 коп. за кожен день прострочення) і визначає мінімальний розмір неустойки загалом, за весь строк прострочення.

Таким чином, банк заявив явно необґрунтовану суму неустойки, що значно перевищує розмір самого кредиту, наданого за кредитним договором довірителю. Додатково адвокату необхідно звернути увагу клієнта на позитивні тенденції практики щодо вирішення вказаного питання.

Після роз'яснення всіх можливих варіантів захисту порушеного права довірителя настає момент вибору «лінії поведінки» клієнтом. Незалежно від обраного способу вирішення спірної ситуації адвокату необхідно узгодити з довірителем послідовність дій, алгоритм їх реалізації.

Висновки

Таким чином, консультування у справах щодо стягнення заборгованості за кредитними договорами дає змогу клієнту обрати найбільш ефективний варіант розв'язання конфліктного питання. Для звичайного громадянина це досить складний процес, зважаючи на наявність ускладнень у законодавчому регулюванні процедури стягнення. Власне, для роз'яснення окреслених складнощів існує процес консультування зі спеціалістом.

Список використаних джерел:

1. Профессиональные навыки адвоката : учебно-методическое пособие / отв. ред. Ким О. Д. – Б.: АВА Ceeli. – 2006. – 154 с.
2. Рішення Кременецького районного суду Тернопільської області від 25.04.2016 р. // Архів Кременецького районного суду Тернопільської області, спр. № 601/67/16-ц.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

Статья посвящена исследованию теоретических положений, касающихся этапов консультации и определения технологических, психологических, тактических приемов консультирования. Определена методика (последовательность действий) предоставления консультаций по делам о взыскании задолженности по кредитным договорам. Выявлена практическая необходимость решения проблемной ситуации клиента путём применения альтернативных способов защиты нарушенного права доверителя и судебной защиты.

Ключевые слова: адвокат, консультативная работа, кредитный договор, доверитель, методика консультирования, интервьюирование, исковое заявление.

The article substantiates theoretical provisions on structuring and dividing counselling into stages, distinguishing of technological, psychological and tactical methods of counselling. The method (sequencing) of counselling in cases of debt recovery under credit contracts is proposed. Practical value of resolving the conflicts through application of alternative right-protection methods and judicial defence remedies is shown.

Key words: attorney, counselling, credit contract, client, method (sequencing) of counselling, interviewing, lawsuit.